

Aantekeningen uit de nalatenschap van

drs. J.F. van Os

31-12-1925 – 10-04-2021

© 2021 De erven van drs. J.F.van Os
gelicenseerd onder de
Creative-Commons CC BY-NC 4.0 licentie
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.nl>

U kunt

- het werk delen — kopiëren, verspreiden en doorgeven via elk medium of bestandsformaat
- het werk bewerken — herschikken, veranderen en afgeleide werken maken

onder de volgende voorwaarden:

- Naamsvermelding — De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een verwijzing naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. U mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met uw werk of uw gebruik van het werk.
- Niet-commercieel — U mag het werk niet gebruiken voor commerciële doeleinden.
- Geen aanvullende restricties — U mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat.

Correspondentieadres: Adriaan van Os, email adriaan@adriaan.biz

Basedow, Ev.-Luth. Kirche

Historische gegevens en mededelingen over toonhoogte en stemming ontleend aan boekje "Orgel zu Basedow" met artikel door Gernot Schmidt (van de firma Schuke), mei 1983. uitg. Ev.-Luth.Kirchgemeinde, Basedow. We korten af: OzB.

- 1680/83 gebouwd door Samuel Gercke, Gustrow en zijn schoonvader Heinrich Herbst, Hildesheim, nadat het vorige orgel onbruikbaar werd bevonden. Zie ook 'Orgeln' p 3 en p 26., waarin foto en mededeling, dat Joachim Dane en Joachim Rachaus het orgel hebben beschilderd.
- 1755 werkz.h.Paul Schmidt, Rostock
- 1798 werkz.h. Johann Schmidt, Malchin
- 20ste eeuw werkz.h. C.Borger, Gehlsdorf. Veranderingen vonden plaats, het borstwerk verdween geheel.
- 1980/83 reconstructie naar een oude dispositieopgave door Schuke Orgelbau, Potsdam.

M a n u a l C D E - c''' volgorde lade, voor zover te zien overeenkomstig indeling reg. knoppen

Principal 8 f (vanaf E in front)

Quintadena 16 f (nieuw)

Spitzfleute 8 f

Gedackt 8 f

Octave 4 f

Super Octave 2 f

Nassate 3 f (verm. C-h gedekt, vanaf c' open, dit zou ook de volgorde der stemmen verklaren)

Tert dobbelt (Prestantmensuur, 1 3/5', 1 1/3')

Mixtur 4-5 f (verm. nieuw, C 2' zonder repetities)

Trompete 8 f (nieuw, metalen stevels)

R u c k p o s i t i v C D E - c''', volgorde lade

Principal 4 f

Hohlfleute 8 f (Roerfluit)

Gedackt 8 f

Quinte 3 f (nieuw)

Fleute 4 f

Super Octave 2 f

Mixtur 3 f (nieuw, C 1' zonder repetities)

Trompet 8 f (nieuw)

P o s i t i v C D E - c''' (in oude bron "Brustwerk" genoemd), volgorde onbekend, lade en alle stemmen nieuw)

Principal 4 f

Quintadena 8 f

Gedackt 8 f

Quinte 3 f

Sexte (1 3/5' af C)

Sifflet 2 f

Super Octave 2 f

Mixtur 3 f (1' zonder repetities)

Trompete 4 f

P e d a l C D E - c' (volgorde onbekend)

Principal 16 f

Untersatz 16 f

Octave 8 f

Super Octave 4 f

Bauernflote 1 f

Posaune 16 f

Dulcian 16 f

Trompete 8 f

Cornettbass 2 f

Schiebekoppel (indrukken: Brustwerk aan Manual)

Calcant (uitgeschakeld)

Ven til (afsluiter voor gehele orgel)

Stemming, toonhoogte. 1/2 toon beneden "normaal", middentoonstemming, volgens OzB met 8 reine tertsen.

Klaviatuur: Handklavier verm. nieuw, volgens OzB heeft men in 1680/83 ivoor en "Slangenholz" voor het toetsbeleg gebruikt. Voetklavier oud, schuin opgesteld. Geen gebroken groot octaaf. Registerknoppen mogelijk origineel met (niet originele?) ijzeren stangen; indeling (vergelijk foto in OzB):

Pr 8 Qd 16
Qd 8 Qnt 3 Sext Mxt Spf 8 Ged 8 Tr 4 Sifl 2 Pr 4 Ged 8
Brnf 1 Oct 4 SupO 2 SupO 2 (Brstw)
Oct 8 SpO 4 Nas 3 Tert db Corn 2 Tr 8
Pr 16 Unts 16 Mxt Tr 8 Dulc 16 Pos 16

Calc Mxt Fl 4 Ged 8 Pr 4 Hf 8 Q 3 SupO 2 Tr 8 Vent

In mijn aantekeningen stond in Rp: Hohlflote ipv Hohlflaute en Trompet ipv Trompete

vO 4/7'91

Berlin Nieuwe Dom

Sauer Beschreven in HO apr 1905, 113 stemmen

Berlin Slot Charlottenburg, voormalig orgel

1706 Arp Schnitger. (vlgs 'Orgeln', waarin foto, p 32)

In 2de wereldoorlog verwoest.

Bekend van opnamen Fritz Heitmann

Het had een front geheel afwijkend van dat van andere Schnitgerorgels

Halle Marktkirche (unser lieben Frauenkirche)

Voormalige Grote orgel:

beschreven door M.Praetorius, Syntagma, pag.177/78. Georg Reichel (die ook het kleine orgel maakte), heeft het vergroot (mededelingen K.Brandt.) Zie bijlage. PvW geeft een interpretatie van de door Praetorius genoemde dispositie.

Huidige Grote orgel

1984 Schuke, gebouwd in kas orgel 1713 van Christoph Contius, waarvan - voorzover mij bekend - op de kas na niets bewaard is gebleven. Zie Hess, p 114. De dispositie daarin schijnt niet geheel juist te zijn.

Orgel gekeurd door een team organisten, waartoe J.S.Bach behoorde.

Bach had bezwaar tegen de stemming. Die zou volgens contract gelijkzwevend zijn, maar de temperatuur was niet goed (med. Bernh.Edskes)

Verder had hij nog iets op te merken over - ik meen - een raam, waardoor de balgen ongewenste zonnearmte kregen of iets dergelijks.

Hier zijn organist geweest: Zachow, ...?, en Wilh. Fr. Bach.

Bijlage.

PvW geeft de dispositie van het door Praetorius beschreven orgel op geheel eigenzinnige manier:

O b e r w e r k	R u c k p o s i t i f	P e d a l
Principal 8'	Principal 4'	Principal 16'
Querpfleiff 8'	Gedacktes 4'	Mixture
Octava 4'	Quintadeen 8'	Zimbel
Nachthorn 4'	Octava 2'	Trommeten B. 4'
Flachflotgen 4'	Kl. Gedacktes 2'	Schalmeijen B. 4'
Principal 2'	Spitzflo te 2'	Querflo tenBass
Waldflotgen 1'	Sifflo te 2'	Zimbel Bass

Mixture	Quinta
Zimbel	Mixture
Regal	Zimbel
	Trommeten 8'
	Singend Regal 4'

Kleine orgel
 1664 Georg Reichel
 Later wijzigingen o.m. kas gewijzigd
 1972 restauratie fa Schuke, Postdam

Dispositie (opgave wat oud is van de Heer Brandt):

Grob Gedackt 8'	de helft oud
Principal 4'	grotendeels oud
Sesquialtera 2 f	C 1 3/5, 1 1/3 (dus Tertiaan), bijna geheel nieuw
Octava 2'	veel nieuw
Spillflote 4'	veel hiervan oud
Octav 1'	op 1 pijp na oud

Man. C,D - c". geen pedaal

Positie aan de Oostzijde (koorzijde), recht tegenover het grote orgel.

Het schijnt dat men contact met Ahrend heeft voor een volgende restauratie.

adressen:

Diethard Bernstein, G.Cantorstrae 18, tel 09-37-46-22543
 Konrad Brandt (die vrijdag 17.30 1/2 uur speelt), tel idem-21378

vO 5/7 en 6/7 '91

Halle Moritzkirche voormalige orgel

het door S. Scheidt ontworpen en bespeelde orgel. Is dat dezelfde plaats Halle?
 1624, Compenius: zie art. Mahrenholz, HO nov'55

Naumburg St Wenzelkirche

(zie kaart Sachsen, Z. van Halle)

1695-99 Zach. Thayzner
 1746 Zach.Hildebrandt nieuw binnenwerk met Rugwerk, het borstwerk verviel. Gekeurd door J.S.Bach, disp. waarschijnlijk door hem beïnvloed.
 later wijzigingen
 1933 Walcker, electrificatie (naar HO '66 apr, p 124, waarin d, ook d bij Klinda, p 149).

Stralsund

Vorige orgel Nicolaas Maas (HO jb 52, p 88, art. Flensburg, zie Praetorius Syntagma)
 1659 Friedrich Stellwagen (Orgeln 24: ped.pijpen > 9m)

Tangermünde (omg. Magdeburg) St Stephan

1624 Hans Scherer (Orgeln 21, HO jg 65, 6). Tongwerken zouden nog fraai zijn

Wismar, Nikolaikirche, lege orgelkas in een kapel aan de Zuidzijde

De geschiedenis hiervan begint in de Jakobikirche in Hamburg.
 Van dit orgel (Schnitger 1693 met veel ouder materiaal) zijn (zoals bijna overal in Duitsland) de frontpijpen van overheidswege gevorderd in 1917. In 1930 plaatste de firma Kemper nieuwe frontpijpen.
 In de tweede wereldoorlog is het binnenwerk met de frontpijpen uit 1930 en het originele snijwerk van de kassen veilig opgeslagen. Wat in de kerk overbleef (de Schnitger-kassen) is door een bombardement verloren gegaan.
 Na de oorlog heeft Kemper het orgel eerst min of meer gereconstrueerd in nieuwe kassen, tijdelijk opgeslagen in het deel van de Jacokikirche dat weer bruikbaar was gemaakt, opgesteld ergens op de kerkbodem. Toen het gebouw weer geheel was opgebouwd,

ging het orgel naar zijn oude plaats. De nieuwe kassen bleken later niet juist te zijn van proporties en ze waren van alle mogelijke houtsoorten vervaardigd.

Na de reconstructie door Ahrend (die nieuwe kassen met frontpijpen maakte met toevoeging van het originele snijwerk) zijn de kassen van Kemper met de frontpijpen uit 1930 zonder snijwerk verkocht aan de kerk te Wismar met de bedoeling het t.z.t. met een nieuw binnenwerk te plaatsen in de Franciskanenkirche, een kerk, welke in de oorlog geheel was verwoest maar nog niet geheel was gereconstrueerd. De rugpositiefkas heeft men (vermoedelijk tijdelijk) opgesteld (zonder snijwerk maar met de frontpijpen van Kemper) in een kapel van de Nikolaikirche.

gr.deels mededelingen Cor Edskes mei 2007